

MICHEL FOUCAULT

ISTORIA SEXUALITĂȚII I

Voința de a ști

Ediție îngrijită și traducere din limba franceză de
Bogdan Ghiu
Aparat critic de Michel Senellart

TREI

FilosoFii
ACADEMOS

Cuprins

Notă asupra ediției și a traducerii 7

ISTORIA SEXUALITĂȚII I. VOINȚA DE A ȘTI

I. Noi, victorienii 15

II. Ipoteza represivă 29

III. *Scientia sexualis* 67

IV. Dispozitivul de sexualitate 93

V. Drept de moarte și putere asupra vieții 155

Note (Michel Senellart) 185

Sexualitate și adevăr (prefață la ediția germană din 1977) 225

Dosar critic (Michel Senellart) 229

Notă asupra textului (Michel Senellart) 249

Lista lucrărilor de Michel Foucault citate 251

Notă asupra ediției și a traducerii

După două încercări sau două etape, una mai „așezată“, cealaltă mai „aventuroasă“¹, în încercarea de a „prinde“ și în limba română un ultim proiect rămas, din păcate, neterminat, adică în stadiul de șantier deschis — dar deja în mișcare și în devenire, aventuros (la propriu) pentru însuși autorul său încă din momentul conceperii sale (așa cum a fost întreaga sa operă și cum ar trebui să începem, în sfârșit, s-o citim) —, și după transformarea lui dintr-o trilogie într-o tetralogie (prin adăugarea unui al patrulea volum, nepublicat antum, rămas la propriu în stadiul de manuscris sau de „dosar“ de cercetare²), venise timpul ca pentru marele proiect înșelător și ironic intitulat, așadar, *Istoria sexualității*, al lui Michel Foucault, să se încerce o „redare“ editorială matură, adusă la zi, și în limba română.

Cu atât mai mult cu cât, între timp, în Franța (dar nu numai), continuă descoperirea și publicarea atent comentată

1 Michel Foucault, *Istoria sexualității*, traducere de Beatrice Stanciu și Alexandru Onete, Editura de Vest, Timișoara, 1995; *Istoria sexualității*, traducere de Cătălina Vasile, Univers, București, 2004.

2 Michel Foucault, *Histoire de la sexualité*, vol. 4: *Les aveux de la chair*, ed. Frédéric Gros, Gallimard, „Bibliothèque des histoires“, Paris, 2018.

de inedite (și nu mă refer la seria — încheiată, deja retipărită în colecție de buzunar — de cursuri ținute de Foucault la Collège de France³ sau la puzderia de interviuri și conferințe care, după monumentală ediție în patru tomuri din 1994 de *Spuse și scrise*⁴, nu încetează să răsară de pe întreg mapamondul⁵, cărora li se adaugă laturi încă necunoscute ale furtunoasei și polimorfei activități a lui Foucault precum, de exemplu, realizările sale radiofonice — ca realizator, tocmai, de emisiuni, nu doar în calitate de frecvent invitat și colaborator⁶ —, ci la surprize mult mai consistente, ca manuscrisul unei întregi cărți abandonate precum *Discursul filosofic*, publicat imediat și în limba română de Editura Trei⁷), proces care a culminat (fără a se și încheia) cu cele două ample volume „canonizatoare“ de *Opere* consacrate marelui gânditor francez de celebra colecție Bibliothèque de la Pléiade a Editurii Gallimard⁸. Pasionat scotocitor de arhive și inovator teoretician al *arhivei*,

3 Traducerea seriei de cursuri ținute de Michel Foucault la Collège de France a fost inițiată și se află în curs de împlinire, sub coordonarea lui Ciprian Mihali și a mea, la Editura Idea.

4 Michel Foucault, *Dits et écrits*, 4 vol., édition établie sous la direction de Daniel Defert et François Ewald avec la collaboration de Jacques Lagrange, Gallimard, „Bibliothèque des sciences humaines“, Paris, 1994; reed. 2 vol., Gallimard, „Quarto“, Paris, 2001.

5 Vezi, de exemplu, volumele publicate în colecția „Foucault inédit“ a editurii pariziene Vrin.

6 Michel Foucault, *Entretiens radiophoniques. 1961–1983*, ed. Henri-Paul Fruchaud, Flammarion/Vrin/INA, Paris, 2024.

7 Michel Foucault, *Le discours philosophique*, éditions établie, sous la responsabilité de François Ewald, par Orazio Irrera et Daniele Lorenzini, EHESS/Gallimard/Seuil, „Hautes études“, Paris, 2023; *Discursul filosofic*, traducere de Ciprian Mihali, Trei, București, 2024.

8 Michel Foucault, *Œuvres*, 2 vol., édition publiée sous la direction de Frédéric Gros, avec la collaboration de Jean-François Bert, Daniel Defert, François Delaporte et Philippe Sabot (vol. I), et de Philippe Chevallier, Daniel Defert, Bernard E. Harcourt, Martin Rueff, Philippe Sabot et Michel Senellart (vol. II), Gallimard, „Bibliothèque de la Pléiade“, Paris, 2015.

Michel Foucault constituie la rândul său o arhivă în plină mișcare și devenire.

Este meritul Editurii Trei de a se „înghăma“ la constituirea unui corpus de maturitate (editorială și de receptare) în reprezentarea gândirii lui Michel Foucault în limba română.

Publicarea tetralogiei pe care o constituie *Istoria sexualității* a lui Michel Foucault se va desfășura pe parcursul a doi ani. După două versiuni care, în sincronie (așa cum spunem mai sus) cu însăși istoria editării și a receptării gândirii lui Michel Foucault, au tradus exclusiv textul, ediția de față, de maturitate, își propune să fie chiar o ediție. În acest sens, ea preia în integralitate aparatul critic dedicat acestui ciclu în ediția „Pléiade“, aparat realizat de excepționali specialiști francezi în pletorica și enigmatică, baroca la propriu operă a lui Foucault. Prezenta ediție română încearcă, de asemenea, să restituie, în măsura posibilităților (și păstrând și o justă măsură între necesitățile de înțelegere prin context și evitarea supraîncărcării sau a „încării“ mesajului principal), și microcorpusurile, „norii“ de texte care au însoțit, în timpul vieții autorului, publicarea fiecărui volum, știut fiind faptul că Michel Foucault era solicitat și se exprima abundent și în permanență. În cazul acestui prim volum din *Istoria sexualității*, în anexă restituim prefața lui Michel Foucault la traducerea lui în limba germană.

Pentru a marca în mod real această etapă de maturitate a traducerii și editării lui Michel Foucault, după o îndelungată și neîntreruptă frecventare „traductivă“ a scrisului său, am început să fiu mai atent, și mai atent, mult mai atent la *scriitorul* Foucault, deoarece este clar că el a scris atât și nu a publicat pe cât a scris deoarece *gândea scriind*, își verifica gândirea exprimând-o insistent în scris, re-reformulând de mai multe ori (cel puțin trei!) până la versiunea finală, „bună pentru tipar“.

Am încercat, de asemenea, nu să rezolv, ci să înțeleg, în sfârșit, cât mai documentat dificultatea pe care o prezintă redarea în limba română, dar deja și înțelegerea lui în „franceză“, a conceptului de *savoir*, central, transversal și (începe să se întrevadă) decisiv la Foucault, în distincția lui față de *connaissance*, ambele traductibile în română (dar și în engleză, de pildă) prin *cunoaștere* (și, respectiv, *knowledge*), și în asocierea lui, devenită celebru loc comun, cu *pouvoir*, sub forma perechii *pouvoir-savoir* (putere-cunoaștere). Foucault a revenit neîncetat asupra conceptului (instabil și destabilizator: *critic*) de *savoir*, iar spre sfârșitul vieții, la începutul anilor 1980, începuse chiar (acesta fiind preluat de toată lumea) să se sature de el, exprimându-și prin urmare dorința nu de a-l „depăși“, ci de a-l „deplasa“.

Fără să intru în detalii și nuanțe care nu își au locul aici (dar care vor face obiectul unei cercetări aparte, aflate în curs), voi spune despre cunoașterea-*connaissance* că ține propriu-zis de filosofie și, pe linia ei genealogică, de știință, ajungând însă (sau permițând), de-a lungul contingențelor istoriei, să fie dublată, simulată, „instrumentalizată“ *politic*, adică din rațiuni de *putere*, ca *savoir*: ansambluri de cunoștințe „interesate“ (fals, pretins dezinteresate, adică filosofice — în măsura în care, desigur, reciproc, filosofia este ea însăși dezinteresată), para- sau periștiințifice, prin care, sub acoperirea *adevărului*, umanul (individul și societatea, persoana și populația — iar azi, prin extensie, am spune chiar *viul*) este *obiectivat* pentru a fi supus, de fapt întrebuițat. Prin *savoir*, Foucault denunță implicit, operațional, pretențiile științifico-filosofice de adevăr ale politicului, mai exact, ale unei puteri pe care el o definește non-substanțialist, ca *verb* al disputei și al unei circulații pe care tocmai pretenția și *voința de adevăr* urmărește să o oprească, să o „înghețe“, transformând puterea, dintr-o activitate și un

exercițiu relațional, într-un monolog și într-o posesie. Sabie cu două tăișuri acționând simultan în direcții (aparent) opuse, critica bifacială exercitată și declarat, dar și implicit prin ridicarea la rang a banalului *savoir* vizează atât puterea, cât și filosofia: complicitatea lor sub masca *adevărului*.

Lingvistic (adică lexical), *savoir* este un substantiv provenit (fără modificări) dintr-un infinitiv lung, așa cum se întâmplă curent și în limba română, în spiritul căreia ar fi trebuit să traduc, prin urmare, *savoir*, între *cunoaștere* și *știință*, prin „*știre*“, infinitivul lung, substantival, al verbului *a ști*. Dar această variantă nu este, evident, admisibilă.

Astfel încât nu mi-a rămas decât soluția, singura, după părerea mea, onestă, de a dubla de fiecare dată traducerea cu originalul, pentru a marca precis și *la vedere* diferența: *cunoaștere-savoir* și *cunoaștere-connaissance*, așa cum propune un confrate american, Graham Burchell, traducător al lui Foucault, intervenție pe însăși suprafața textului lui Foucault căreia mult mai corect mi se pare să-i prefer redarea originalului între parantezele proprii (pentru mine, în practica mea) traducătorului, acoladele: „*cunoaștere {savoir}*“, respectiv „*cunoaștere {connaissance}*“. Asta după ce, pe parcursul unor anterioare traduceri din Foucault, încercasem să rezolv problema lui *savoir* neexpunând-o însă, prin redarea lui prin pluralul *cunoștințe* sau forțând limba română (așa cum procedează și Ciprian Mihali în *Discursul filosofic*, și cum încercasem și eu în *Arheologia cunoașterii*) prin inventarea cuvântului *cunoștință*.

O altă, dar mult mai mică, problemă, tipică limbii franceze în genere, nu doar francezei filosofice a lui Foucault, o reprezintă cuvântul *répression*, care în română se traduce fie prin *repreșiune* (mai curând exterioară, politico-polițienească, dar și psihiatrică), fie prin *reprimare* (concept mai degrabă

psihanalitic și vizând preponderent interioritatea). Având în vedere contextul, am ales, evident, a doua variantă.

În sfârșit, deoarece, în cazul unor asemenea ediții cu mai multe straturi de text și mai mulți „autori“, parantezele rotunde îi aparțin *de facto* autorului, iar parantezele drepte editorului prim (în cazul de față, francez), traducătorului nu-i rămân decât acoladele. În cazul notelor de subsol, cele marcate cu cifre arabe sunt ale autorului, cele cu cifre romane, ale editorului francez, iar cele cu asterisc, ale traducătorului.

Fie ca, sub acoperământul și prin intermediul discuției despre sex și sexualitate (tipice Occidentului, însă nu doar modern) din acest prim volum al *Istoriei sexualității*, grila nonrepresivă, pozitiv-productivă, de analiză și înțelegere a puterii (și, deci, a politicului), ca și posibila extindere (încă, după știința mea, neîncercată) a analizei guvernării (asupra vieții și a morții de la om la întregul viu, să convingă și să cucerească (și) publicul român.

Bogdan Ghiu

ISTORIA SEXUALITĂȚII

1

Voința de a ști

NOI, VICTORIENII*

* În original: *Nous autres, victoriens*. Având însă în vedere titlul unei lucrări utilizate de Foucault la conceperea acestui capitol introductiv și citată de editorul francez în nota I (vezi *infra*, Steven Marcus, *The Other Victorians: A Study of Sexuality and Pornography in Mid-Nineteenth Century England*), am putea, ținând cont de stilul deseori ironic al lui Foucault, să avem în vedere, pe lângă traducerea uzuală, curentă, de mai sus, variante precum „Noi, ceilalți victorienii” sau „Noi, alți victorienii”.

Multă vreme am fi îndurat, și încă și azi am mai îndura un regim victorian. Imperiala ipocrizie ar figura pe blazonul sexualității noastre reținute, mute, ipocrite.

La începutul secolului al XVII-lea, o anumită franchețe avea încă trecere, se spune. Practicile nu căutau câtuși de puțin secretul; cuvintele se spuneau fără prea mare reținere, iar lucrurile, fără prea multă perdea; ne aflam, cu ilicitul, într-o familiaritate tolerantă. Codul vulgarității, al obscenității și al indecenței era foarte permisiv, dacă este să-l comparăm cu cel din secolul al XIX-lea. Gesturi directe, discursuri fără rușine, transgresări vizibile, anatomii exhibate și lesne amestecate, copii obraznici hoinărind fără stinghereală și fără scandal printre râsetele adulților: trupurile „dădeau nota străzii“.

Acestei luminoase zile i-ar fi urmat un crepuscul rapid, iar apoi nopțile monotone ale burgheziei victoriene. Sexualitatea este, atunci, disimulată cu grijă. Se mută în case. Este confiscată de familia conjugală. Care o absoarbe cu totul în seriozitatea funcției de reproducere. În jurul sexului, se tace. Cuplul, legitim și procreator, face legea. Se impune ca model, pune în valoare norma, deține adevărul, păstrează dreptul de a vorbi rezervându-și principiul secretului. În spațiul social, ca și în

inima fiecărei case, un singur loc al sexualității recunoscute, utilitare și fecunde însă: camera părinților. Restul nu mai poate face altceva decât să se estompeze; buna-cuviință a atitudinilor eludează corpurile, decența cuvintelor curăță discursurile. Iar individul steril, dacă ajunge să insiste și să se arate prea mult, virează spre anormal: va primi statutul acestuia și va trebui să plătească sancțiunile cuvenite.

Ce nu ascultă de procreare sau nu este transfigurat de aceasta nu mai are nici casă, nici lege. Și nici verb. Este în același timp izgonit, negat și redus la tăcere. Nu numai că așa ceva nu există, dar nici nu trebuie să existe și va fi făcut să dispară încă de la cea mai mărunță manifestare — gesturi sau vorbe. Copiii, de pildă, știm foarte bine că nu au sex: motiv suficient ca să li-l interzicem, motiv suficient ca să-i oprim să vorbească despre el, motiv suficient ca să ne acoperim ochii și să ne astupăm urechile peste tot unde s-ar putea întâmpla să și-l arate, motiv suficient pentru a impune o tăcere generală și plină de sânge. Asta ar caracteriza reprimarea și ceea ce o deosebește de interdicțiile pe care le menține simpla lege penală: ea funcționează, cu adevărat, ca o condamnare la dispariție, dar și ca poruncă de a tăcea, ca afirmare a inexistenței și constatare, în consecință, că despre toate acestea nu este nimic de spus, de văzut, de știut. Așa, în logica ei șchioapă, ar funcționa ipocrizia societăților noastre burgheze. Obligată, totuși, la câteva concesii. Dacă chiar e nevoie să îngăduim sexualități ilegitime, acestea să facă bine să se ducă să se dea în spectacol în altă parte: acolo unde putem să le reînscriem, dacă nu în circuitul producției, măcar în cele ale profitului. Bordelul și balamucul vor fi aceste locuri de toleranță: prostituata, clientul și proxenetul, psihiatrul și istericul său — acești „alt fel de victorieni“, ar spune Steven Marcus¹ — par a fi introdus pe furis plăcerea de nemărturisit în ordinea lucrurilor care se numără;

cuvintele și gesturile, autorizate atunci în surdină, sunt vândute la preț foarte mare. Doar în acele locuri ar avea sexul sălbatic dreptul la niște forme de real, bine insularizate însă, și la niște tipuri clandestine, circumscrise, codificate de discurs. Pretutindeni în rest, puritanismul modern și-ar fi impus întreitul decret de interzicere, de inexistență și de mutism.

Din aceste două îndelungate veacuri în care istoria sexualității ar trebui citită în primul rând ca o cronică a unei reprimări crescânde, am fi fost noi oare eliberați? Abia dacă, continuă să ni se spună. De către Freud, poate. Cu câtă circumspecție însă, cu ce prudență medicală, cu câte garanții științifice de inocuitate și cu câte măsuri de precauție pentru a menține totul, fără teamă de „revărsări“ în spațiul cel mai sigur și cel mai discret, între divan și discurs: încă o șușoteală profitabilă pe un pat. Ar putea fi însă altfel? Ni se povestește că, dacă reprimarea a fost, cu adevărat, începând din epoca clasică, modul fundamental de legătură dintre putere, cunoaștere {*savoir*} și sexualitate, nu ne putem elibera de ea decât plătind un preț foarte ridicat: am avea nevoie, nici mai mult, nici mai puțin, decât de o încălcare a legilor, de o ridicare a interdicțiilor, de o dezlănțuire a rostirii, de o reîntoarcere a plăcerii în real și de o întreagă nouă economie în mecanismele puterii; pentru că orice fărâmă de adevăr este condiționată politic. Nu putem aștepta, așadar, astfel de efecte din partea unei simple practici medicale ori a unui discurs teoretic, fie și riguros. Sunt denunțate, astfel, conformismul lui Freud, funcțiile de normalizare proprii psihanalizei, prea marea timiditate de sub marile accese de mânie ale lui Reich^{II} și toate efectele de integrare asigurate de „știința“ sexului și de practicile, cel mult dubioase, ale sexologiei^{III}.

Acest discurs despre reprimarea modernă a sexului se ține bine. Probabil pentru că este ușor de ținut. Îl protejează

o impozantă cauciune istorică și politică; stabilind în secolul al XVII-lea, după sute de ani de existență în plină lumină și de liberă exprimare, data de naștere a epocii reprimării, aceasta este făcută să coincidă cu dezvoltarea capitalismului: ea ar face corp comun cu ordinea burgheză. Cronica de fapt divers a sexului și a șicanărilor lui este transpusă imediat în ceremonioasa istorie a modurilor de producție; futilitatea ei se risipește. Un principiu explicativ se desenează prin faptul însuși: dacă sexul este reprimat cu atâta asprime, e pentru că este incompatibil cu o punere generală și intensivă la muncă; în epoca în care forța de muncă este exploatată în mod sistematic, se putea tolera ca ea să fie risipită în plăceri, cu excepția acelorora, reduse la minimum, care să-i îngăduie să se reproducă? Sexul și efectele lui nu sunt, poate, lesne de descifrat; astfel resituață, reprimarea lor, în schimb, se analizează cu ușurință. Iar cauza sexului — a libertății lui, dar și a cunoașterii {*connais-sance*} pe care o dobândim în privința lui și a dreptului pe care-l avem de a vorbi despre el — este alipită, cu deplină legitimitate, onoarei unei cauze politice: sexul, și el, se înscrie în viitor. Un spirit suspicios s-ar întreba, poate, dacă atâtea precauții pentru a acorda istoriei sexului o înrudire și un sprijin atât de considerabile nu poartă în continuare urma trecutelor pudori: ca și cum ar fi nevoie de astfel de corelații valorizante pentru ca acest discurs să poată fi ținut și acceptat.

Dar poate că există și un alt motiv care face atât de gratifiant pentru noi să formulăm în termeni de reprimare raporturile sexuale și de putere: ceea ce am putea numi beneficiul locutorului. Dacă sexul este reprimat, adică sortit prohibirii, inexistenței și mutismului, simplul fapt de a vorbi despre el și de a vorbi despre reprimarea lui capătă un aer de transgresiune deliberată. Cine folosește acest limbaj se plasează, până la un anumit punct, în afara puterii; calcă în picioare legea;